

sklinal sinodo v Oglej (1565), ki sta ji prisostvovala dva nadvojvodova komisarja; toda vsled medsebojne nezaupljivosti se je brezuspešno razšla. Ta needinost je dajala pogum protestantom, ki sta jih vodila Hanibal pl. Eck in Lavrencij Lanthieri.

TedANJI položaj katoliške Cerkve na Goriškem razvidimo iz vizitacije možniškega opata Jerneja grofa Porcia (1570). Ta nam je odkril neverjeten propad posvetne duhovščine in redovnikov. Plemiči so se bili polastili dohodkov od raznih beneficijev, nad katerimi so imeli patronat. Cerkveno premoženje so upravljali razni upravitelji tako, da se je vedno veliko prijelo njih žepa. Ob takih razmerah se je pač moralo širiti luteranstvo, ki je tudi že sililo v Italijo. Po vizitaciji je šel Porcia v Gradec k nadvojvodu Karlu, mu izporočil uspeh svoje vizitacije in mu nasvetoval, naj energično nastopi proti odpadlim duhovnikom. Toda turška nevarnost je povzročila, da Karel ni mogel z vso enerzijo nastopiti proti protestantom. Ker je moral štajerskim deželnim stanovom dovoliti (1572) svobodo veroizpovedi, so tudi goriški protestantje dobili večji pogum. Papežu seveda ni bilo prav, da je Karel odjenjal protestantom, zato je poslal omenjenega Porcia (1573) kot poslanca v Gradec, da bi pregovoril nadvojvoda k ostrejšim odredbam. Res je poslal nato (1574) nadvojvoda dva svoja komisarja v Gorico, ki sta pregovarjala ljudstvo, naj opusti novo vero.

Važneje za boj proti protestantizmu je bila ustanovitev arhidiakonata v Gorici. Katoliška restavracija je s tem zadobila trdno zaslombo, posebno ko je za razširjenje katoliške vere velezaslužni Janez Tavčar dobil to mesto (1577). Toda zopet je turška nevarnost pospeševala nadaljnji napredek protestantizma. Nadvojvoda Karel je moral na deželnem zboru v Brucku ob Muri (1578) ne samo štajerskim, koroškim in kranjskim, ampak tudi goriškim plemičem in celo mestom dovoliti svobodno veroizpovedanje. To izjavo za Goriško je izposloval s pomočjo protestantskih stanov ostalih notranjeavstrijskih dežel protestantski odposlanec Hanibal pl. Eck, ki pa o tem koraku ni obvestil svojih dveh katoliških kolegov. Zato so goriški katoliški stanovi protestirali proti takemu samovoljnemu postopanju, nasprotno so pa protestantje le prekmalu triumfirali. Kajti po monakovski konferenci, kjer so določili načrt katoliške reformacije, je pozval nadvojvoda Karel protestante, naj se povrnejo v katoliško Cerkev, ali naj pa zapuste deželo.

Sedaj sta začela Tavčar in generalni vikarij patriarhov Pavel Bizantij izboljšavati razmere med duhovščino, in sicer z velikim uspehom, kakor razvidimo iz vizitacijskega poročila Janeza Tavčarja, ki je medtem (1580) postal ljubljanski škof in l. 1582. vizitiral Goriško. Kot vizitator je Tavčar proti duhovnikom, ki so dajali s svojim pohujšljivim življenjem slab zgled, zelo strogo postopal. Pozval je tudi plemiče, naj se povrnejo v katoliško Cerkev. Vsi so brez obotavljanja obljubili izpolnjevati verske dolžnosti. Toda vidi se, da protestantizem ni imel odločnih, trdnih pristašev. Kajti kakor hitro je odšel Tavčar in je bilo zanje ugodno stanje, so zopet priznali luteranstvo in tako prelomili svojo slovesno obljubo. Trdovratnejši so bili luterani po kmetih, posebno v Vipavi, Sv. Križu in Rifenbergu, kjer jih je bilo največ. Tem je naložil Tavčar radi njih zakrknjenih src denarne globe, ki jih pa neodločni deželni glavar ni

izterjal. Pač pa je Tavčarjeva vizitacija dala pogum katoličanom in zajezila agresivno luteransko silo.

Ostreje je postopal proti protestantom generalni vikar Pavel Bizantij, ki je drugo leto po Tavčarju vizitiral deželo. Nalagal je odpadli in slabi duhovščini globe, ki jih je takoj izterjal ter jih porabljal za karitativne in druge cerkvene namene, odstavljal je nevredne in nevesče duhovnike, oznanjeval besedo božjo ter delil sv. zakramente. Ta odločni nastop je povzročil, da so smeli protestantje ali zapustiti deželo, ali pa se podati na svoja posestva.

V tem umrje nadvojvoda Karel (1590) in namesto njegovega mladoletnega sina Ferdinanda je vladal najprvo nadvojvoda Ernest in potem nadvojvoda Maksimilijan. Obema so se goriški stanovi brez obotavljanja poklonili v nasprotju s protestantskimi stanovni v drugih notranjeavstrijskih deželah. Jasno je bilo vsakemu, da je izgubil protestantizem na Goriškem vso življenjsko silo.

Največ zaslug, da je zmagala na Goriškem katoliška reformacija, ima naslednik Pavla Bizantija, koadjutor oglejskega patriarha Franc Barbaro. Na poziv papeža Klementa VIII. je vizitiral (1593) avstrijski del oglejske škofije in je poročal o tem nadvojvodu in papežu. Vizitacija koadjutorja Barbara je dosegla popoln uspeh: strogo je nastopal vizitator proti slabim duhovnikom, protestantski plemiči so se povračali, tudi vsled odločnega nastopa Ferdinandovega, v katoliško Cerkev, ljudstvo je pripoznalo katoliško vero, kapucini in jezuiti so pričeli misijonsko delo med ljudstvom, škofijska sinoda v Gorici (1602) je pa natančno določila uveljavljanje tridentinske reforme.

— K —

Osmero blagrov ali nauk o srečnem življenju. Spisal Ant. Kržič. Samozaložba. Prodaja Katoliška Bukvarna. Broš. 1'60 K, vez. 2 K, po pošti 20 vin. več. — Pisatelj pravi v uvodu druge izdaje: „Ta knjiga ni, kakor mnoge druge, da bi jo čitatelj kot kako povestico, kar slastno prebravši, vrgel v kot ter se nikdar več ne zmenil zanjo. Želim, da bi bila nekakšna družinska knjiga, ki naj se opetovano čita iz nje, skupno in posamezno.“ Knjigo je priporočila potreba druge izdaje samaposebi.

Dr. Josip Gruden: **Zgodovina slovenskega naroda.** I. zvezek. (Kritiku¹ in čitateljem.) Mohorjeva družba se je lotila hvalevrednega podjetja, da izda poljudno pisano zgodovino našega naroda. Da je s tem ustregla splošni želji in potrebi, priča zanimanje, s katerim se je prvi zvezek sprejel. Vendar se mi zdi potrebno na tem mestu, kjer je izšlo prvo daljše poročilo o knjigi, podati nekaj komentarja, da osvetlim stališče, raz katero je treba knjigo presojeti.

Predvsem bi svaril pred napačnim, romantiškim precenjevanjem naše preteklosti. Zgodovina ni vedno epopeja, ki povečuje starodavne junake in njihove čine, boje in zmage, slavna dela slavnih mož, temveč prav pogosto je elegija, ki milo toži o preganjanju in zatiranju. Predvsem pa ne gre slovenske zgodovine sporejati z rusko ali poljsko in odtamkaj jemati merilo zanjo. Mnogim tujim in slovenskim znanstvenikom je dognana resnica, da Slovenci sploh

¹ Glej „Dom in Svet“ st. 11.